

U sačuvanoj baštini glagoljaškoga pjevanja na zadarskom i biogradskom području s gledišta glazbenog sadržaja izdvajaju se tri skupine napjeva: napjevi s alteracijom i dvoglasjem, napjevi u obliku glazbenoga stiha i opsegu kvarte te napjevi svećenika na misi (*Ordo Missae*). Upravo se tom temom, s motrišta povijesti glazbe, bavi u svome radu Izak Šprajla (»Tragom glagoljaških napjeva na zadarskom i biogradskom području«, 209–219).

Slijede dva rada posvećena arheološkoj baštini biogradskoga kraja. U prvome radu Ante Uglešić i Karla Gusar predstavljaju »Rezultate dosadašnjih arheoloških istraživanja Crkvine u Pakoštanima (2006. – 2012.)« (221–234), dok u drugome prilogu Radomir Jurić iznosi »Osvrt na novija arheološka istraživanja srednjovjekovnih nalazišta u biogradskom kraju« (235–257). U oba su primjera postignuti vrlo zapaženi istraživački rezultati koji, u konačnici, u velikoj mjeri pridonose boljem poznavanju srednjovjekovlja na navedenome području.

Završni rad, naslovljen »Zapisi iz izgubljenoga bibinjskog Misala – prilike početkom XVI. st. na biogradskom području«, potpisuje Ivna Anzulović (259–290). Riječ je o glagoljskim zapisima koji su u drugoj polovici 17. stoljeća prepisani i prevedeni na talijanski jezik i pohranjeni u Državnome arhivu u Zadru u sklopu fonda samostana sv. Dominika. Zapisi su nastali početkom 16. stoljeća u selima Hrašćani i Sikovo, a sadrže vrijedne podatke o osmanskim prodorima u Ravne kotare.

Glagoljica i glagoljaštvo dio su povijesnoga identiteta biogradskog područja. Radovi publicirani u ovome zborniku podastiru nam na jednome mjestu niz novih podataka, do sada malo spominjanih ili potpuno nepoznatih, koji zorno svjedoče o dubokoj prisutnosti glagoljske baštine u ovim krajevima. Zbornik je stoga vrijedan prinos poznavanju brojnih sastavnica iz prošlosti biogradskoga kraja, a svojim temama i obradom zasigurno pridonosi i boljem poznavanju glagoljske tradicije na hrvatskome tlu u cjelini.

Lovorka Čoralić

Zbornik o Emeriku Paviću (ur. Pavao KNEZOVIĆ – M. JERKOVIĆ),
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 498 str.

Zbornik radova o fra Emeriku Paviću, slavonskom franjevcu iz 18. stoljeća, izašao je iz tiska početkom 2014. godine. Sam Zbornik sadrži radove koji su održani na znanstvenom skupu *Tihi pregaoci* 2013. godine. Znanstveni skup *Tihi pregaoci* održava se svake godine neprekidno od 2001. i posvećen je revalorizaciji i predstavljanju hrvatskih franjevaca koji su svojim znanstvenim i kulturnim radom obogatili hrvatsku povijest. Do sada je obrađeno četrnaest franjevaca, uglavnom iz razdoblja potridentske katoličke obnove, dakle iz 17. i 18. stoljeća, od kojih su neki svojim djelovanjem zašli i u 19. stoljeće. Sam smisao ovih skupova jest obraditi i predstaviti franjevce koji su do sada bili manje obrađeni ili nisu toliko poznati široj znanstvenoj javnosti, a mnogočime su zadužili hrvatsku znanost i pisanu kulturu te se kao takvi ubrajaju i u hrvatsku baštinu. Prošlogodišnji skup bio je održan pod nazivom *Fra Emerik Pavić i kontinentalni franjevci* tako da su i teme bile vezane uz vrijeme njegova djelovanja, odnosno najvećim djelom uz 18. stoljeće. Osim Pavića, obrađene su i teme vezane uz djelovanje nekih drugih franjevaca toga vremena, njegovih

suvremenika, kao i teme koje su vezane uz povijesni kontekst toga vremena, čime se dobiva jedna zaokružena znanstvena slika o fra Emeriku Paviću i njegovu vremenu s posebnim naglaskom na kontinentalne franjevence u 18. stoljeću.

Na početku zbornika nalazi se »Predgovor« (7–10) koji su napisali urednici zbornika Pavao Knezović i Marko Jerković, nakon čega slijedi biografski tekst »Fra Emerik Pavić (1716. – 1780.)« (11–12) autora fra Emanuela Franje Hoška. Zbornik je podijeljen u tri cjeline, od kojih je prva posvećena fra Emeriku Paviću kao povjesničaru, propovjedniku, pjesniku i kateheti. Prvi rad »Pavićev povijesni spis *Ramus viridantis olivae*« (13–24) djelo je Emanuela Franje Hoška koji izvještava o razlozima nastanka, sadržaju i nakanama pisca te se osvrće na prigovore nekih povjesničara. Osim toga, Hoško naglašava vrijednost ovoga djela s naglaskom na poznavanju prošlosti hrvatske etničke dijaspore sjeverno od hrvatskog nacionalnog prostora. Zlata Šundalić autorica je rada »Propovjednik o ženi« (25–44) gdje je u središte svoga istraživanja stavila na koji način i kako je Pavić kao propovjednik progovorio o ženi. Pritom analizira njegove nedjeljne i svećane propovijedi. »Obilježja Pavićeva homiletičkog diskursa u kontekstu slavonske duhovne književnosti« (45–64) rad je Hrvojke Mihanović Salopek. Autorica analizom Pavićeve zbirke katehetskih propovijedi *Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimskog doba iz 1762.* dovodi njegov homiletički diskurs u odnos s kontekstom slavonske duhovne književnosti 18. stoljeća. Slijedi rad Krešimira Šimića »Religiozna lirika u Pavićevu molitveniku *Putovanje duhovno* (1769.)« (65–76) koji sagledava Pavićevu religioznu liriku u kontekstu slavonske književne kulture 18. stoljeća. Katehetskom se problematikom u svome radu »Katehetski predlošci Emerika Pavića« (77–89) bavi Veronika Reljac koja daje uvid u Pavićevu katehetsku građu i izvore za nju, odnosno analizira njegove katehetske tekstove predviđene za vjerski odgoj djece, ali i odraslih. Franjevac Hrvatinić Gabriel Jurišić u svome radu »Djelo fra Andrije Kačića kao izvor nadahnuća fra Emeriku Paviću« (91–102) progovara o Pavićevu latinskom prijevodu Kačićeva djela *Razgovor ugodni naroda slovinskog*. Tamara Tvrtković autorica je članka »*Cvit likarije-Flos medicinae* – Self-help priručnik iz 18. stoljeća« (103–116). U njemu govori o *Cvitu likarije* kao prvom tiskanom medicinskom priručniku na hrvatskom jeziku i povlači paralele sa sličnim djelima koja su popularno bila zvana »ljekaruše«. Rad »Metamorfoze Mediterana u fra Emerikovu prepjevu *Flos medicinae*« (117–134) djelo je Mislava Kovačića. Posvećeno je hrvatskom prijevodu srednjovjekovnog djela s uputama o čuvanju zdravlja prema *Flos medicinae/Cvit likarije* nastalom u Salernu i njegovu uklapanju kao djelu s izrazito mediteranskim elementima u kontekst kontinentalne Hrvatske. Stela Fatić-Ferenčić i Marija-Ana Dürriegl napisale su članak pod nazivom »Od nji vode načine se lipe, koje oči bolešljive kripe: Cvit likarije kao prva hrvatska zdravstvenoprosvjetiteljska uspješnica« (135–146). Autorice s povijesnomedicinskog stajališta iznose glavna obilježja Pavićeva prijevoda *Cvit likarije*. Zatim slijedi članak »Od salernskog vrta do fitofarmacije 21. stoljeća« (147–164) autorica Vanje Ljoljić i Jadranke Vuković Rodriguez. One progovaraju o 27 biljaka koje se spominju u *Cvitu likarije*, a od kojih se 16 službeno navodi u današnjoj Europskoj farmakopeji, dok se ostale koriste u tradicionalnoj medicini. Posljednji članak ovoga djela »Sličnosti i razlike između Pavićeva prijevoda *Flos medicinae-Cvit likarije* i *Lalanguove medicina ruralis iliti vrachtva ladanyjska*« (165–184) rad je Ivana Bekavca Basića. Autor uspoređuje ova dva medicinska djela iz 18. stoljeća navodeći njihove sličnosti i različitosti otkrivajući osnovni predložak oba djela.

Druga cjelina obuhvaća radove koji govore o nekom franjevcu ili djelu nekog franjevca iz kontinentalne Hrvatske, odnosno Bosne Srebrene. Započinje člankom Valentine Zovko »Utjecaj franjevačke duhovnosti na oblikovanje kulturnog krajolika kontinentalne Hrvatske u razdoblju srednjega vijeka« (185–204). Rad govori o načinu na koji su obrasci franjevačke duhovnosti pridonijeli oblikovanju spoznaja o vjerovanju i religijskim praksama lokalnog stanovništva, sagledavajući sve to u onodobnim društveno-političkim okolnostima te demografskoj i vjerskoj slici. Zlata Živaković Kerže i Ana Lukić daju uvid u život Osijeka i Slavonije 18. stoljeća u svome radu »Slavonija i Osijek u vrijeme života i djelovanja fra Emerika Pavića (1716. – 1780.)« (205–218). Povijesnom tematikom bavi se i Marko Jerković u radu »Diplomatska djelatnost Franje Frankopana Cetinskog« (219–244), gdje razmatra djelatnost ovog hrvatskog plemića i crkvenog premeta početkom 16. stoljeća. Nakon toga slijedi članak »Nikola Ogramić o bl. Sebestijanu od Aparicija« (245–260) autora Pavla Kneževića. U radu je obrađeno latinsko djelo biskupa fra Nikole Ogramića o životu meksičkog franjevca fra Sebastijana od Aparicija. Sanja Vulić u članku »O jeziku fra Mihajla Radnića« (261–274) analizira jezik franjevca Mihajla Radnića na temelju njegova djela *Pogrđenje ispraznosti od svijeta u tri diela razdijeljeno*. Teološkim temama bavi se Iva Mršić Felbar u članku »Dogmatska teologija u djelima fra Kerubina Dellamartine« (275–290) obrađujući teološku tematiku na temelju dva djela spomenutog franjevca iz 18. stoljeća. Slijedi rad Josipa Grubeše »Socijalna učinkovitost Lastrićevih propovijedi« (291–302) u kojem autor ukazuje na elemente socijalnog učinka propovijedi poznatog bosanskog franjevca fra Filipa Lastrića. Na red dolazi još jedan teološki rad Ivana Karlića i Daniela Patafte »Teološke teme u djelu *Istina katolicsanska* fra Antuna Bačića« (303–322) gdje je obrađen spomenuti kontroverzni katekizam, kontroverze i teološka pitanja koja Bačić u njemu donosi. Snježana Paušek Baždar autorica je članka »Prirodoslovna gledišta Ignjata Martinovića« (323–336). U svome radu ona progovara o Ignjatu Martinoviću, vrlo kontroverznoj osobi 18. stoljeća i njegovim znanstvenim postignućima na polju matematike, fizike i kemije. »Doprinos franjevacu tradiciji hrvatskih pučkih kalendara« (337–354) rad je u kojem autorica Marijana Borić pregledno prikazuje značenje i sadržaj pučkih kalendara 18. stoljeća, s posebnim naglaskom na onima koje su izrađivali franjevci. Rad Jelene Ostojić »Leksikografski postupeci fra Ludovika Lalića« (355–366) s jezikoslovne strane obrađuje djelo spomenutog franjevca *Blago jezika slovinskoga*. Na istome tragu ostaje i rad »Jezikoslovno paljetkovanje po osamnaestom stoljeću« (367–382) Branke Tafra i Petre Košutar, koje prevrednuju neke jezične spoznaje o hrvatskom jeziku u 18. stoljeću. Na području jezikoslovlja ostaje i članak Lidije Bogović i Jasmine Pavić »Terminološki uzlet Pavićeva doba« (383–396). U središtu istraživanja ovoga rada jest terminologija 18. stoljeća, kojoj se pristupilo interdisciplinarno, s posebnim naglaskom na prinosu fra Emerika Pavića. Posljednji je rad ovoga Zbornika djelo Rudolfa Barišića »Bosanski klerici u franjevačkom samostanu u Vukovaru 1814. – 1844.« (397–418). Rad obrađuje 27 bosanskih franjevačkih klerika koji su u spomenutom razdoblju studirali na teološkom učilištu u Vukovaru. Treći dio donosi izbor iz djela fra Emerika Pavića *Ramus viridantis olivae* u izvornom latinskom obliku i prijevodu Petra Uškovića. Radi se o dijelovima koji se odnose na samostan sv. Križa u Osijeku i sv. Filipa i Jakova u Vukovaru (420–456). Zatim su tu Pavićeve pjesme na latinskom jeziku (457–464) i na kraju kronika 14. znanstvenog skupa *Tihi pregaoci* koju je napisao Petar Ušković (465–474).

Zbornik o Emeriku Paviću osvjetljava lik toga franjevca iz 18. stoljeća, a u isto vrijeme ukazuje i na važnost njegove materijalne ostavštine. Drugi članci u ovome Zborniku zao-kružuju cjelinu 18. stoljeća, odnosno događajima i osobama daju jasniji uvid u vrijeme u kojem je Pavić živio i djelovao. Svakako je ovaj Zbornik velik i važan prinos poznavanju baštine kontinentalnih franjevaca u spomenutom stoljeću, vremenu njihova najvećeg procvata i literarno najplodonosnijem razdoblju franjevačke povijesti u hrvatskom narodu.

Daniel Patafta

Miscellanea Hadriatica et Mediterranea, vol. 1, Zadar, 2013., 231 str.

U godini 2013. Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru pokrenuo je novu serijsku publika-ciju. Radi se o časopisu *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* koji predstavlja nastavak ranijeg znanstvenog glasila *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*. Časopis je podijeljen na tri osnovne rubrike: »Uvodnik« (9–10), »Prilozi i rasprave« (17–213) i »Prikazi« (215–225). Kako se ističe u uvodu, tematika radova objavljenih u časopisu usmjerena je na multidisciplinarno proučavanje povijesnih procesa na Jadranu i Sredozemlju od prapo-vijesti do današnjice.

Nakon »Uvodnika«, koji potpisuju glavna urednica Anamarija Kurilić i član uredništva Mithad Kozličić, te teksta Mithada Kozličića u sjećanje na preminulog znanstvenika i sveučilišnog profesora Franju Smiljanića (1951. – 2012.) (11–16), kojemu je posvećen ovaj broj časopisa, kreće cjelina »Prilozi i rasprave« sa sedam izvornih znanstvenih rado-va i dva pregledna rada. Cjelina započinje tekstom pod naslovom »*Secus flumen Titium*: o razgraničenjima i promjenama oko rijeke Krke prije i na početku Principata« (17–37) koji je napisao Slobodan Čače. Rad, podijeljen na dva dijela, analizira odnose među domaćim zajednicama (Skardona, Promona i Varvarija) i teritorijalne odnose u kontekstu raznih segmenata rimskog djelovanja na području srednjeg i donjeg toka rijeke Krke, a obuhva-ća razdoblje neposredno pred djelovanje Rimljana u ovoj oblasti pa do ranog 1. stoljeća poslije Krista kada se formira Provincija Dalmacija. Uz tekst je priložena karta na kojoj su detaljno prikazane središnje gradine starijeg željeznog doba, domorodačka središnja naselja i municipiji ranog Principata.

Sljedeći rad, naslova »Nadgrobní spomenik G. Arnucija Felicisima i starosna struktura pu-čanstva antičke Liburnije« (39–60), autorice Anamarije Kurilić također se sastoji od dva dijela. U prvom se daje analiza dvaju ulomaka jednog nadgrobnog spomenika pronađenih kao spoliji u crkvi sv. Jurja u Rašteviću kod Benkovca iz kojeg se saznaje starost jednog tamošnjeg stanovnika, dok se u drugom dijelu analiziraju podatci s nadgrobnih natpisa antičke Liburnije s fokusom na starosti pokojnika kako bi se odredio prosječan životni vijek onodobnih ljudi i usporedio s primjerom analiziranim u prvom dijelu teksta. Rad je popraćen brojnim slikovnim priložima, grafikovima i kartama.

Nakon antičkih tema Valentina Zovko svojim člankom »Diplomatske ovlasti kao predu-vjet uspješnosti provedenih misija glede dubrovačkih teritorijalnih akvizicija« (61–78) uvodi čitatelje u problematiku razdoblja srednjeg vijeka. Rad se bavi dubrovačkom poli-tikom širenja teritorija u 14. i 15. stoljeću i ulogom diplomatskih poslanstava u tim nasto-